

Vlaams
Parlement

ingediend op **280** (2019-2020) – Nr. 1
28 april 2020 (2019-2020)

Voorstel van resolutie

van Meyrem Almaci, Imade Annouri en Mieke Schauvliege

over het schaliegasvrij maken van Vlaanderen

TOELICHTING

1. De transitie naar een koolstofneutrale economie in Vlaanderen

In het Vlaamse regeerakkoord en de langetermijnvisie van de Vlaamse Regering staat dat er gestreefd wordt naar een vermindering van minstens 80 procent van de uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen tegen 2050. Ook de Europese doelstelling om (op Europees vlak) tegen 2050 volledig koolstofneutraal te worden wordt onderschreven. Dat houdt in dat voor de Vlaamse industrie – net als in de rest van de Europese Unie – een transitie nodig is naar een koolstofarme economie. De komende decennia zal ook Vlaanderen moeten omschakelen naar brandstoffen en grondstoffen met een zo laag mogelijke CO₂-inhoud. Dat betekent in de eerste plaats dat de Vlaamse industrie en economie en het Vlaamse energiesysteem gefaseerd hun afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zullen moeten verminderen en uiteindelijk afbouwen. In de plaats daarvan moet zo veel mogelijk de kaart worden getrokken van hernieuwbare energiebronnen en van hernieuwbare grondstoffen en materialen binnen een circulaire economie.

Het is dus bijzonder onverstandig om op dit moment te kiezen voor de aanvoer van fossiele brand- of grondstoffen met een broeikasgaspotentieel dat zelfs hoger ligt dan dat van de gewone fossiele brand- en grondstoffen. Dat geldt voor de meeste zogenaamd niet-conventionele brand- en grondstoffen, maar is bij uitstek het geval voor brand- en grondstoffen die ontgonnen worden met behulp van fracking. Voor Vlaanderen gaat het dan vooral over de aanvoer van schaliegas dat gewonnen wordt door fracking en afgeleiden daarvan. Die aanvoer is in het kader van onze gezamenlijke klimaatdoelstellingen bijzonder contraproductief. Het doel van dit voorstel van resolutie bestaat erin die aanvoer uit te faseren.

2. Niet-conventionele fossiele brand- en grondstoffen

Conventionele fossiele brandstoffen, zoals aardolie in Saoedi-Arabië of aardgas in Rusland, worden gewonnen in conventionele bronnen die gemakkelijk toegankelijk en ontginbaar zijn.

Een conventionele bron is "een bron waar verticaal geboord wordt in een relatief ondiep gas- of oliereservoir. Dat gebeurt in putten op sites die veel kleiner zijn dan bij onconventionele bronnen. In conventionele bronnen zijn geen grote volumes water nodig voor hydraulische fracturatie en worden geen horizontale boortechnieken gebruikt."¹

Als wel hydraulische fracturatie en horizontaal boren worden toegepast, gaat het om onconventionele bronnen. Naarmate de prijs van ruwe olie stijgt, wordt ook het winnen van fossiele brandstoffen in die niet-conventionele bronnen economisch interessanter.

Het gaat dan met name om het winnen van gas of olie in moeilijker toegankelijke geologische formaties waarbij geavanceerde extractietechnieken zoals horizontaal boren en hydraulische fracturatie of fracking worden ingezet, en waarbij rotsformaties gespleten worden om de onderliggende gaslagen te bereiken. Daarbij wordt veel water in de grond geïnjecteerd, waaraan ook chemicaliën worden toegevoegd. Sinds 2005 wordt het winnen van schaliegas en schalieolie in de VS sterk gepromoot, met een heuse Amerikaans gas- en olieboom tot gevolg. In welke mate die niet-conventionele winning van fossiele brandstoffen op termijn echt rendabel zal

¹ Definitie van conventionele bronnen die in de wetgeving van de Amerikaanse staat Pennsylvania wordt gehanteerd (<https://www.legis.state.pa.us/CFDOCS/Legis/PN/Public/btCheck.cfm?txtType=PDF&sessYr=2015&sessInd=0&billBody=S&billTyp=B&billNbr=0279&pn=1903>).

blijken, blijft stof voor discussie. Volgens sommigen² zullen ze met verlies blijven werken omdat de 'energy return on energy invested' (EROI) steeds kleiner wordt. Als Saoedi-Arabië ineens veel meer olie oppompt en de olieprijs abrupt doet dalen, blijkt plots dat de hele schaliebusiness in de VS op losse schroeven staat. Het feit dat frackingputten snel uitgeput zijn, doet ook economen twijfelen aan het duurzame karakter van de huidige schaliegasbubbel.³ Op dit ogenblik (eind april 2020) zijn de olie- en gasprijzen weer fors gezakt, waardoor de toekomst van de hele schaliegas- en schalieolie-industrie zwaar onder druk komt te staan.⁴ Verwacht wordt dat zowel de frackingindustrie als de plasticindustrie in de VS in de toekomst een beroep zal doen op overheidssteun. De vraag rijst wat dat betekent voor waarborgen die ook op Vlaams niveau toegezegd zijn, bijvoorbeeld voor INEOS.

In dit voorstel van resolutie verwijzen de indieners met de aanduiding 'niet-conventionele brand- en grondstoffen' vooral naar schaliegas of -olie die door fracking gewonnen wordt, en naar producten die van schaliegas afgeleid zijn. Andere nieuwe of niet-conventionele vormen om gas of olie op te boren met de inzet van nieuwe technologieën op nieuwe locaties zijn diepzeeboringen of boringen in Arctische gebieden, op plaatsen die pas onlangs toegankelijk zijn geworden omdat ze door de opwarming van de aarde ijsvrij zijn geworden. Daarnaast is er de winning in open lucht van olie uit zogenaamde teerzanden, vooral in Canada. Ook daarvoor gelden dezelfde economische wetmatigheden. De technieken die daarvoor worden toegepast, zijn maar rendabel als de olieprijs blijft stijgen. En al die technieken gaan gepaard met een aanzienlijke extra belasting van het milieu. Ook voor die vormen van extractie zouden bij uitbreiding de nodige regels kunnen worden opgelegd.

In dit voorstel van resolutie beperken de indieners zich tot schaliegas dat afkomstig is van fracking. Niet-conventionele fossiele brandstoffen komen aan bod, maar ook niet-conventionele grondstoffen, omdat de indieners ook de inzet van niet-conventionele brandstoffen voor de productie van grondstoffen, bijvoorbeeld ethyleen of propyleen en in een latere fase plastics, willen behandelen.

3. Negatieve klimaat- en milieu-effecten van niet-conventionele fossiele brand- en grondstoffen⁵, inzonderheid van het winnen van schaliegas door fracking

Om te voldoen aan de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs (2015) moet het grootste deel van de voorraden aan fossiele brandstoffen onder de grond blijven en moet er gekozen worden voor een strategie waarbij de afhankelijkheid van de verbranding van fossiele brandstoffen geleidelijk aan kleiner wordt om de economie klimaat- of koolstofneutraal te maken.

Strategieën om de vrijgekomen CO₂ na verbranding van fossiele brandstoffen op te vangen of opnieuw te gebruiken, bieden weinig perspectief. Mark Z. Jacobson, professor Klimatologie aan de Stanford Universiteit, berekende dat de CO₂-reductiecapaciteit van een steenkoolcentrale met CCS (Carbon Capture and Storage) geen 90 procent, maar amper 10,8 procent bedraagt over een periode van 20 jaar. De reden daarvoor is dat een centrale met CCS 25 tot 50 procent meer energie verbruikt en CO₂-uitstoot meebrengt dan een centrale zonder CCS. Als de opgevangen CO₂ gebruikt wordt om efficiënter nieuwe olie te winnen (EOR of enhanced oil recovery), die dan ook weer verbrand wordt, gaat de CO₂-winst zelfs

² Cf. Richard Heinberg, *The End of Growth* (2011) – *Snake Oil* (2013).

³ Cf. Johan Albrecht in Trends (<https://trends.knack.be/economie/schaliegas-de-mythe-doorprikt/article-normal-256817.html>).

⁴ <https://www.ehn.org/coronavirus-oil-and-gas-2645520057.html>

⁵ Center for Sustainable Systems, University of Michigan, Factsheet Unconventional Fossil Fuels, augustus 2019.

helemaal verloren. Een gascentrale met CCS produceert 27 tot 100 keer meer CO₂ dan een nieuwe onshore windturbine.⁶

Het aanboren van nieuwe reserves aan fossiele brandstoffen is in die zin geen goed idee. Bij de verbranding van fossiele brandstoffen komt dus altijd CO₂ vrij. Maar ook voor de exploitatie van fossiele brandstoffen moet steeds meer energie ingezet worden, waardoor ook weer meer CO₂ wordt uitgestoten. De zogenaamde EROI wordt door het schaarser worden van gemakkelijk toegankelijke fossiele bronnen steeds kleiner.

Het probleem wordt nog groter als voor niet-conventionele vormen van olie- of gaswinning wordt gekozen. Uit de meeste analyses van de levenscyclus van fossiele brandstoffen blijkt dat de uitstoot van broeikasgassen bij niet-conventioneel gewonnen gassen (zoals schaliegas) tot 43 procent hoger kan liggen dan bij gewoon gas. Bij het winnen van schalieolie zouden 21 tot 47 procent meer broeikasgassen vrijkomen dan bij gewone oliewinning en bij het winnen van teerzandolie in Canada zouden 17 procent meer broeikasgassen vrijkomen.

Bij fracking en het winnen van schaliegas lekt veel meer methaan in de atmosfeer (1,9 procent) in vergelijking met gewone gaswinning (0,01 procent). En methaan is als broeikasgas 20 tot 100 keer sterker dan CO₂. Dat betekent dat ook de broeikasgasemissies van het winnen van schaliegas alleen al door het weglekken van methaan 20 tot 100 procent hoger zouden liggen, zelfs in vergelijking met kolenontginning.⁷

Maar er zijn ook andere milieuproblemen. Bij een schaliegasbron wordt volgens het Amerikaanse Department of Energy 7,6 tot 15,1 miljoen liter water verbruikt om te boren en te fracken naar gas. Er zou voor het fracken van schaliegas tot vier keer meer water nodig zijn dan voor het boren naar gewoon gas.⁸ Het water dat bij fracking geïnjecteerd wordt, is verzadigd van chemicaliën. Drinkwaterbronnen en grondwater worden door fracking op grote schaal vervuild, met zware gevolgen voor de volksgezondheid. In 2016 hebben onderzoekers van de Yale School of Public Health 55 stoffen die vrijkomen bij fracking, als kankerverwekkend gelabeld.⁹ In 2017 hebben onderzoekers van de Princeton University het verband gelegd tussen fracking en een lager geboortegewicht bij baby's.¹⁰

Het winnen van schaliegas verbruikt ook veel ruimte (minstens 2 hectare per bron) en in de praktijk gaat een boorput maar beperkte tijd mee voor er weer een andere put moet worden aangeboord. Vandaag telt de Amerikaanse staat Pennsylvania bijna tienduizend frackingputten.

Er worden per bron honderden tonnen modder bovengebracht en tot 550 ton rotsafval. Voor een schalieolieontginning kan het ruimtebeslag oplopen tot 1,2 hectare en tot 23 miljoen ton afval per jaar. Voor teerzandontginningen zijn de cijfers nog veel slechter: ze vergen minstens 3 hectare aan ruimte en produceren 52.000 ton afvalzand per dag. In de praktijk worden hele gebieden in Canada omgevormd tot regelrechte maanlandschappen.

⁶ Mark Z. Jacobson, Evaluation of Coal and Natural Gas with Carbon Capture as proposed solutions to global warming, air pollution and energy security, 2019 (<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/10/26/studie-plaatst-ernstige-vraagtekens-bij-afvangen-van-co-geraadpleegd-op-27-oktober-2019>).

⁷ Robert Haworth, et al, Methane and the Greenhouse Gas Footprint of Natural Gas from Shale Formations, *Climate Change* 106, n° 4 (juni, 2011).

⁸ Clark C. et al., Life Cycle Water Consumption for shale gas and for conventional natural gas, *Environmental Science & Technology*, 47 (20), 2013.

⁹ <https://medicine.yale.edu/news-article/13714/>

¹⁰ <https://www.princeton.edu/news/2017/12/13/hydraulic-fracturing-negatively-impacts-infant-health>

Ten slotte is er het grote risico op kleinere en grotere aardbevingen. Het gemiddelde aantal aardbevingen in de VS is in de regio's waar veel gefracked wordt, sterk toegenomen.

4. De aanvoer van Amerikaans liquid natural gas, afkomstig van schaliegasbronnen met toepassing van fracking

Al onder president Obama, in 2015, werd de uitvoer van schaliegas naar Europa en ook naar België mogelijk gemaakt en fors aangemoedigd.¹¹ Dat gas werd eerst vooral aangevoerd via de haven van Duinkerke. In 2018 sloot EU-commissievoorzitter Jean-Claude Juncker een akkoord met president Donald Trump waardoor hij Amerikaanse economische sancties tegen Europa wist af te houden.¹² In het kader van dat moeizaam bereikte handelsakkoord beloofde Juncker dat Europa veel meer liquid natural gas (lng) uit de VS zou invoeren.¹³ In 2019 werd daardoor ook rechtstreeks lng-gas ingevoerd in België, namelijk 23.897 miljoen kubieke voet.¹⁴

Lng, ook wel vloeibaar aardgas genoemd, is een mengsel dat voornamelijk uit methaan bestaat, met mogelijke restgassen als stikstof, propaan en ethaan.

Het meeste lng dat naar Europa wordt uitgevoerd, is lng dat gewonnen wordt door fracking. 80 procent daarvan is afkomstig van nieuwe frackingsites. Voor de frackingindustrie is de mogelijke uitvoer van dat lng een kwestie van leven of dood. Door de schaliegasboom in de VS ontstond al snel een overproductie; de prijzen die konden worden aangerekend, kwamen onder druk te staan. Alleen door de uitvoer van schaliegas kon het businessmodel van de frackingindustrie gered worden.¹⁵

Een parallelle piste is de uitvoer van ethaan en propaan, restgassen van schaliegasproductie, naar Europa en ook naar Vlaanderen. Dat is de kern van de nieuwe investeringen van INEOS in de Antwerpse haven.

5. De geplande investeringen van INEOS in Antwerpen

Begin januari 2019 kondigden het Antwerpse stadsbestuur, de Antwerpse haven en de Vlaamse Regering aan dat het chemisch bedrijf INEOS bijna 3 miljard euro zou investeren in de bouw van een nieuwe ethaan-cracker en een propaan-dehydrogenatiefabriek (PDH) in de Antwerpse haven, het zogenaamde Project One. De eerste installatie moet ethaangas omzetten in ethyleen, de tweede propaangas in propyleen. Ethyleen en propyleen zijn grondstoffen voor de aanmaak van plastics voor de automobiel-, de bouw- en de kledingsector, en voor cosmetica en persoonlijke verzorging, farmaceutica, elektronica en verpakkingsmaterialen.

Vlaanderen, de stad Antwerpen en het Havenbedrijf ondertekenden met Jim Ratcliffe, de CEO van INEOS, een 'memorandum of understanding', dat garanties biedt dat de installaties effectief zullen worden gebouwd in Antwerpen (lees: en niet in Rotterdam). De concrete vergunningen moeten echter nog afgeleverd worden. Dat de Vlaamse Regering dat memorandum mee ondertekent, wekt al meteen een vermoeden van partijdigheid. In bijvoorbeeld het Uplacedossier zijn soortgelijke halve of hele toezeggingen de regering uiteindelijk zuur opgebroken. In het geval van INEOS stelt de Vlaamse Regering nu via de Participatiemaatschappij Vlaanderen een waarborg in het vooruitzicht van tussen de 250 en 500 miljoen euro.¹⁶

¹¹ <https://www.hln.be/geld/economie/amerikaans-schaliegas-wordt-nieuwe-energiebron-voor-belgie~ac2a8a20/>

¹² <https://www.hln.be/nieuws/buitenland/juncker-en-trump-sluiten-akkoord-handelsoorlog-voorlopig-afgewend~ae77fcd/>

¹³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_4687

¹⁴ https://www.eia.gov/dnav/ng/ng_move_expc_s1_a.htm

¹⁵ Food&Water Watch, The Fracking Endgame, juni 2019.

¹⁶ De Standaard, PMV waarborgt tot half miljard voor Ineos, 22 mei 2019 - Muyters lokt Ineos met subsidiepot, 24 mei 2019.

Vandaag rijzen er steeds meer vragen bij de nieuwe investeringen van INEOS in Antwerpen:

- 1° Het businessmodel van INEOS en Jim Ratcliffe is gebaseerd op de massale aanvoer van ethaan, een bijproduct van de winning van schaliegas in de VS. Het ethaangas dat naar Antwerpen komt, is afkomstig van een van de meest beruchte frackingsites in Pennsylvania (de Marcellus Shale Formation). De winning van schaliegas zorgt daar voor veel milieuhinder en grote hoeveelheden lekkend methaan, een broeikasgas dat veel krachtiger is dan CO₂. Het wordt vanuit de mijn door twee pijplijnen (Mariner East I en II) naar een heropgestarte oude raffinaderij in Marcus Hook bij Philadelphia vervoerd, waar het klaargemaakt wordt voor transport over zee. Het schaliegas wordt diep gekoeld (-90 °C, onder 120 bar) vervoerd naar Europa in zogenaamde drakenschepen, een benaming die INEOS zelf heeft bedacht. Ook op dit moment voert INEOS overigens al schaliegas aan naar Vlaamse havens (Zeebrugge, Gent en Antwerpen).¹⁷ Als Project One gerealiseerd is, zal die stroom sterk toenemen.
- 2° In Antwerpen zouden met behulp van dat schaliegas uiteindelijk zeker voor 50 procent plastics gemaakt worden. Er valt te vrezen dat het vooral om single-use plastics (wegwerpplastic) zal gaan. Het exacte percentage kan INEOS momenteel niet geven.¹⁸ Volgens Hans Casier, de CEO van INEOS Phenol, zijn niet de plastics het probleem, maar de wegwerpcultuur.¹⁹
- 3° De nieuwe installaties zullen ook veel CO₂ uitstoten. Volgens het rapport van de Europese milieubeweging Food & Water Europe hebben de Schotse cracker van INEOS in Grangemouth en de Noorse cracker in Rafnes in 2016 voor de uitstoot van respectievelijk 541.111 en 425.982 ton CO₂ gezorgd.²⁰ Het feit dat die uitstoot in het kader van het Europese emissiehandelssysteem (ETS) geneutraliseerd kan worden, neemt niet weg dat de uitstoot een feit is en dat die investeringen dus niet passen in de keuze van de Antwerpse haven voor de transitie naar een duurzame, klimaatneutrale toekomst. De nieuwe installaties zouden zeker 40 jaar draaien, maar volgens CEO John McNally van Project One wordt er in het project ruimte gereserveerd om in de toekomst CO₂ op te vangen en dus niet langer de lucht in te blazen.²¹

De investering in Antwerpen is geen alleenstaand feit. Volgens diverse rapporten van de milieubeweging is er een directe band tussen het cracken van schaliegas, het cracken van ethaan, de productie van polyethyleen en de nieuwe boom van de plasticindustrie in de VS en wereldwijd.²² Door het goedkope schaliegas is de ongebreidelde productie van plastics weer mogelijk. In de frackingputten worden naast aardgas (methaan) immers ook de zwaardere koolwaterstoffen propaan en ethaan geproduceerd. Die zijn op zich niet vermarktbaar, tenzij na omzetting in een cracker. Dat kan ter plaatse, bijvoorbeeld in de nieuwe cracker die Shell in Pittsburgh in Pennsylvania bouwt, of via de uitvoer van Amerikaans schaliegas naar Europa. Daarbij is het telkens de bedoeling om van ethaan en propaan basisgrondstoffen te maken voor de plasticindustrie. Voor de frackingindustrie is het dé uitweg om de ontginning van schaliegas in Amerika rendabel te houden of te maken.

¹⁷ <https://www.schaliegasvrij.be/het-verhaal/schaliegas-in-antwerpen.html>

¹⁸ CEO John McNally van Project One in De Standaard van 14-15 september 2019.

¹⁹ De Standaard, Plastics zijn niet het probleem, wel de wegwerpcultuur, 20-21 april 2019.

²⁰ Food & Water Europe, Issue Brief mei 2017, The Trans-Atlantic Plastics Pipeline – How Pennsylvania's fracking boom crosses the Atlantic.

²¹ CEO John McNally van Project One in De Standaard van 14-15 september 2019.

²² Center for International Environmental Law (CIEL), "How Fracked Gas, Cheap Oil and Unburnable Coal are driving the Plastics Boom" (2018) (<https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2017/09/Fueling-Plastics-How-Fracked-Gas-Cheap-Oil-and-Unburnable-Coal-are-Driving-the-Plastics-Boom.pdf>) – Fossils, Plastics and Petrochemical Feedstocks (2017) (<https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2017/09/Fueling-Plastics-Fossils-Plastics-Petrochemical-Feedstocks.pdf>)

6. Streven naar een invoerverbod

Om de hierboven genoemde redenen vragen de indieners van dit voorstel van resolutie dat Vlaanderen en België de invoer van schaliegas dat door fracking gewonnen wordt, en bij uitbreiding van alle niet-conventionele fossiele brand- en grondstoffen, zou ontmoedigen en uitfaseren. Uiteraard kan dat het best door een invoerverbod op Europees niveau. Om een dergelijke inperking buiten de sfeer van het diplomatieke opbod of van wederzijdse handelsbeperkingen tussen machtsblokken te houden kan daarvoor volgens specialisten in internationaal recht het best exclusief een beroep worden gedaan op milieu- en klimaatargumenten, waarbij wordt aangetoond dat de maatregelen niet-protectionistisch en niet-discriminatoir zijn.²³ Dat zou in dit geval kunnen door uitsluitend te verwijzen naar de grote 'koolstofvoetafdruk' of het hoge broeikasgaspotentieel van de ingevoerde schaliegasen. Een dergelijk pleidooi werd door professor Robert Howarth van Cornell University (New York) overigens gehouden tijdens een hoorzitting in het Ierse parlement over de invoer in Ierland van Amerikaans lng afkomstig van schaliegasbronnen.²⁴ De hoorzitting werd gehouden naar aanleiding van een 'memorandum of understanding' dat de haven van Cork (Ierland) met het Amerikaanse fracking-bedrijf Next Decade uit Zuid-Texas had gesloten. De aanleiding voor de discussie was het feit dat kort daarvoor fracking op Ierse bodem was verboden.

Voor het gebruik van milieuargumenten om een invoerverbod te onderbouwen zijn er verschillende precedentes, zoals het Chinese invoerverbod op Europees plasticafval of het Europese invoerverbod op biobrandstoffen op basis van palmolie. Er kan dus het best een invoerverbod op Europees niveau komen. Zolang dat niet het geval is, zou het toch onverstandig zijn om in Vlaanderen hard in te zetten op nieuwe industriële ontwikkelingen die volledig gebaseerd zijn op het fracking-verhaal van de VS. Nog los van de vele milieubezwaren en het klimaatprobleem zou dat hele frackingverhaal ook economisch best wel eens een aflopend verhaal kunnen zijn. En dan staat Vlaanderen wellicht binnenkort met lege handen.

Meyrem ALMACI
Imade ANNOURI
Mieke SCHAUVLIEGE

²³ <https://www.ictsd.org/sites/default/files/downloads/2014/07/part1-3.pdf>

²⁴ https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/joint_committee_on_climate_action/2019-10-09/2/

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement vraagt de Vlaamse Regering om:

- de nodige acties te ondernemen om de aanvoer in onze Vlaamse havens van schaliegas dat afkomstig is van frackingbronnen in het buitenland en de inzet in Vlaamse productieprocessen van schaliegas of daarvan afgeleide restproducten, te ontmoedigen en op termijn uit te faseren;
- bedrijven die nu afhankelijk zijn van alle soorten van conventionele en niet-conventionele fossiele brandstoffen, te begeleiden in hun transitieproces naar een klimaatneutrale productie en de omschakeling naar hernieuwbare energiebronnen, waarbij de bedrijven in een eerste fase begeleid worden in het onafhankelijk worden van de aanvoer van schaliegas dat afkomstig is van fracking;
- bij de beoordeling van milieuvergunningen de milieu-effecten, en inzonderheid de uitstoot van broeikasgassen en de lekkages bij de winning van schaliegas door fracking, volledig in rekening te brengen, over de hele levenscyclus van de beoordeelde producten of productieprocessen, alsook de daarvoor benodigde brand- of grondstoffen;
- economische steun aan bedrijven mee afhankelijk te maken van de Vlaamse milieu- en klimaatdoelstellingen;
- bij de Europese Commissie aan te dringen op de invoering van een Europees invoerverbod voor schaliegas dat afkomstig is van fracking, alsook voor alle andere niet-conventionele fossiele brand- en grondstoffen.

Meyrem ALMACI
Imade ANNOURI
Mieke SCHAUVLIEGE